

Аліна Сбруєва
Сумський державний
педагогічний університет
імені А.С.Макаренка
(м. Суми)

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ: “PRO” ТА “CONTRA” РЕФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Болонський процес являє собою складну сукупність реформаційних перетворень систем вищої освіти європейських країн, що включає політичний, академічний, культурний, соціальний, економічний виміри змін. Залежно від суб'єктів, зацікавлених у реформаційних перетвореннях у системах вищої освіти (наднаціональні політичні, економічні, освітні організації, держави, навчальні заклади та їх мережі, викладачі, студенти, роботодавці тощо), пріоритетним є той чи інший вимір розгляду процесів, що відбуваються. Соціальний вимір, на перший погляд, є предметом пріоритетного інтересу студентів як клієнтів освітніх послуг. Однак більш глибокий аналіз проблеми доводить, що його розгляд є значимим і для абсолютної більшості інших зацікавлених сторін.

Констатація необхідності забезпечення соціального виміру змін вперше прозвучала під час саміту міністрів освіти країн-членів Болонського клубу у Празі (2001 р.). Було декларовано, що передбачувані реформи систем вищої освіти будуть спрямовані на посилення соціальної єдності, зниження рівня соціальної несправедливості в освіті; сприяння максимальній реалізації потенціалу особистості в інтересах як кожного конкретного індивіда, так і соціального та економічного розвитку суспільства в цілому. У подальшому положення щодо соціального виміру реформ було включено в усі без винятку основоположні політичні документи реформ починаючи з Берлінського комюніке (2003 р.).

Аналіз аргументації необхідності забезпечення соціального виміру змін, що має місце документах Болонського процесу, дозволяє говорити про її багатоаспектний характер. По-перше, декларується право кожного індивіда на здобуття вищої освіти, що дає можливість повноцінного особистісного розвитку, формування готовності до стабільного працевлаштування та активного громадського життя. Соціальні гарантії держави в освітній сфері (їх високий рівень) визнано необхідною умовою, що дає можливість все

більш диверсифікованим контингентам випускників середніх навчальних закладів успішно вступати, навчатися та закінчувати вищі навчальні заклади (ВНЗ). По-друге, забезпечення права кожному на здобуття вищої освіти (йдеться про *якісну* вищу освіту), трактується як умова ефективного соціального, культурного та економічного розвитку суспільства; можливість прискореного приросту ресурсу знань у національній та регіональній інноваційних системах; розвитку демократичної культури, посилення можливостей реалізації принципів плюралістичної демократії та толерантності в суспільному середовищі. По-третє, забезпечення високого рівня соціальних гарантій у сфері вищої освіти визначено як фактор підвищення привабливості європейської вищої освіти у глобальному просторі, що уможливорює збагачення європейської академічної культури новими підходами у сфері навчальної та наукової діяльності [2, 12].

Зміст соціальних зобов'язань урядів у сфері вищої освіти, відображених у документах Болонського процесу, узагальнено сформулюємо у наступних положеннях:

- забезпечення права на якісну вищу освіту для всіх (Берлінське та Празьке комюніке);
- залучення до навчання у ВНЗ нових контингентів студентів із недостатньо представлених у системі вищої освіти соціальних груп населення (Лондонське, Лювен-ла-Ньовське комюніке);
- забезпечення студентам належних умов для навчання та проживання, що уможливають завершення освіти протягом визначеного терміну часу незалежно від перешкод, що можуть виникнути через низький соціальний або економічний статус сім'ї, з якої походить студент (Берлінське, Бергенське та Лондонське комюніке);
- покращення можливості для всіх громадян, у відповідності з їх прагненнями і здібностями, отримувати неперервну освіту протягом усього життя як у рамках програм, що ведуть до вищої освіти, так і у її межах (Берлінське комюніке);
- створення для студентів консультативних та сервісних служб, діяльність яких спрямована на розширення доступу до вищої освіти (Бергенське комюніке);
- забезпечення права студентів на рівноправну партнерську участь у керівництві закладами вищої освіти, у вирішенні питань, що стосуються організації та змісту навчального процесу (Празьке та Берлінське комюніке);

- надання студентам, особливо вихідцям із соціально знедолених верств, фінансової допомоги, що має на меті розширення доступу до вищої освіти (Бергенське комюніке);

- забезпечення можливостей академічної та професійної мобільності для студентів, викладачів, дослідників шляхом розвитку системи національних грантів, сервісних служб, законодавчого визнання періодів навчання та професійної діяльності у європейському контексті (Болонська декларація).

Викладені у політичних документах Болонського процесу положення щодо соціального виміру змін було розвинуто у реформаційних програмах на національному та наднаціональному (документи Європейської комісії) рівнях. Разом з тим, низка реформаційних процесів розвивається у регіоні всупереч наведеним вище політичним деклараціям, що стає причиною активного протесту проти них студентських організацій. Головною причиною суперечностей між декларативними заявами про забезпечення соціального виміру реформ та їх реальними програмами стало домінування у світі в цілому та у Болонському регіоні зокрема ринкових засад освітньої політики, згідно з якими відбувається комерціалізація та комодифікація вищої освіти [1]. Тенденціями розвитку освітніх реформ у європейському регіоні, що викликають заперечення у студентства стали такі:

- запровадження або збільшення платні за навчання, що має місце у більшості країн Болонського клубу та веде до невиконання соціальних гарантів у сфері вищої освіти;

- недостатній рівень або суттєві відмінності у підходах до запровадження ECTS, що перешкоджає можливостям розвитку мобільності студентів, залучення дорослих до системи неперервної освіти через неможливість врахування попередньо здобутих навчальних кредитів;

- недостатній рівень державного фінансування системи неперервної освіти, що перешкоджає реалізації освітніх прав особистості, прискоренню економічного, культурного та інтелектуального розвитку суспільства;

- використання Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) як засобу у глобальній конкурентній боротьбі з метою отримання навчальними закладами та національними економіками комерційної вигоди;

- збереження перешкод розвитку академічної мобільності (візові бар'єри, слабкий розвиток практики визнання кваліфікацій та трансферу кредитів, низький рівень державної фінансової підтримки студентської мобільності, розвитку системи грантів, сервісних послуг для зарубіжних студентів тощо);

- використання академічної мобільності у межах ЄПВО як засобу «відтоку мізків» з країн Східної Європи до Західної [3].

Подолання названих вище та низки інших суперечностей реформ є актуальним завданням подальшого розвитку Болонського процесу до 2020 р.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Garben S. EU higher education law. The Bologna process and Harmonization by stealth / S. Garben – Kluwer Law International, The Hague, 2011. – 280 p.
2. Key issues for the European Higher Education Area – Social Dimension and Mobility. Report from the Bologna Process Working Group on Social Dimension and Data on Mobility of Staff and Students in Participating Countries. – Government Offices of Sweden, 2007 – 80 p.
3. Towards 2020: A Student-Centred Bologna Process. – European Students' Union, Sofia, Bulgaria, November 2008. – 16 p.